

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ОКСЮТОВИЧ МАРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 1:316.3+ 130.2

**ЕТНОКУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ:
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ**

Спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Житомир – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Козловець Микола Адамович,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри філософії.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, доцент
Сайтарли Інна Анатоліївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри філософії гуманітарних наук;

кандидат філософських наук, доцент
Маслов Анатолій Олексійович,
Житомирський державний технологічний університет,
доцент кафедри гуманітарних наук.

Захист відбудеться " " квітня 2014 року об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 14.053.02 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, Україна, м. Житомир, вул. В. Бердичівська, 40, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка за адресою: 10008, Україна, м. Житомир, вул. В. Бердичівська, 40.

Автореферат розісланий " ____ " березня 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Горохова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена насамперед стрімкими змінами у культурному бутті людей, які відбуваються під впливом глобалізації. Світовий цивілізаційний розвиток актуалізує низку проблем, пов'язаних зі збереженням культурного розмаїття та культурної самобутності в умовах експансії глобальної масової культури. Культурна глобалізація надзвичайно ускладнює буття етнокультур і викликає значні деструктивні тенденції стандартизації культурного простору, ставлячи перед національною державою проблему збереження власної культурної самобутності та підтримки культурного розмаїття, перетворення останнього в консолідуючий чинник єдності суспільства.

Одним із засобів протистояння глобалізаційним тенденціям експансії масової культури та загрозі етнічної декультурації постає етнокультура. Культурна самобутність країни відображається передусім в етнокультурі титульного етносу, що знаходить своє втілення у прагненні народу до збереження, утвердження та протистояння будь-яким деструктивним (передусім зовнішнім) тенденціям. Як відповідь на культурну уніфікацію у сучасному суспільстві простежується інтенсивний процес "етнічного ренесансу". Водночас, прагнення кожної етнічної спільноти реалізувати себе в межах певного суспільства у політичній сфері несе небезпеку загальносуспільній культурній цілісності.

Особливо актуальним дослідження етнокультури є для України. Відновивши свою державність наприкінці ХХ століття й залучаючись до глобалізованого світу, країна опинилася перед необхідністю осягнути сутність нових викликів, що постали перед етнокультурним буттям українців у сучасних умовах. Ці виклики полягають у суперечності між зумовленими глобалізаційними процесами тенденціями до єдності, унітарності, стандартизації та прагненням представників кожної культури до збереження своєї самобутності, унікальності, розмаїття. Механізм взаємодії етносів і держави має бути спрямований, з одного боку, на реалізацію природного права на повноцінне існування етносів у координатах полікультурності, а з другого, – на консолідацію українського суспільства, формування людини, екзистенціально вкоріненої у національно-культурний ґрунт.

Відтак, дослідження етнокультури на тлі розгортання глобалізаційних процесів потребує адекватного соціально-філософського осмислення, оновлення теоретико-методологічної бази наявного дослідницького доробку.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Спроби теоретичного осмислення етнокультурних чинників цивілізаційного процесу мали місце ще в період античності (Фулідід, Геродот). У період Середньовіччя Аврелій Августин та Фома Аквінський розглядали християнські цінності як універсальні для всіх етносів і культур, які у процесі творення історії повинні бути об'єднані.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми були висвітлені у межах філософії постмодернізму, зокрема, в працях Ж. Бодріяра, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоза, Ж. Дерріди, П. Козловські, Ж. Лакана, Ж.-Ф. Ліотара, А. Перотті, М. Фуко, а також у теоріях С. Гантінгтона, Ф. Фукуями.

Значний внесок в осмислення проблеми етнокультури зробили й радянські вчені, зокрема, С. Арутюнов, Ю. Арутюнян, Ю. Бромлей, В. Горленко, М. Губогло. Проблема етнокультурних спільнот як світоутворюючих систем розглядається сучасними російськими дослідниками С. Гавровим, Б. Кузиком, С. Ларченко, В. Малаховим, Г. Померанцем, В. Пантіним, В. Стьопіним, В. Тишковим, Ю. Яковцем.

У вітчизняній науковій парадигмі проблематика етнокультури в умовах глобалізації стала предметом дослідження В. Андрущенка, В. Беха, А. Бичко, Т. Воропай, Б. Глотова, М. Головатого, О. Гриценко, М. Жулинського, О. Забужко, І. Загрійчука, М. Козловця, А. Колодій, Н. Костенко, М. Коцюбинської, В. Кременя, І. Кресіна, С. Кримського, В. Крисаченка, В. Личковах, А. Маслова, М. Михальченка, Л. Нагорної, О. Нельги, Ю. Павленка, Б. Парахонського, І. Передборської, О. Поліщук, М. Поповича, Ю. Римаренка, О. Рудакевича, Т. Рудницької, М. Рябчука, П. Сауха, І. Сайтарли, В. Скуратівського, М. Степико, Т. Суходуб, О. Шульги, М. Юрія, Т. Ящук та інших. У своїх працях вони не лише характеризують сучасні проблеми глобалізаційного розвитку людства, а й підкреслюють цивілізаційну дискретність та органічний взаємозв'язок глобалізаційних процесів з етнокультурним розвитком.

Віддаючи належне теоретичній і практичній значущості попереднього наукового доробку, слід визнати, що етнокультура в контексті глобалізаційних процесів залишається малодослідженою. Відсутні узагальнюючі, синтезуючі праці з окресленої проблематики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане у межах наукової програми кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка "Випробування людського буття: класичний і посткласичний дискурс", НДР № 0111U000154.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є соціально-філософський аналіз етнокультури в глобалізованому світі.

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання таких **завдань**:

- визначити сутність етнокультури, її соціальну природу та структуру;
- охарактеризувати особливості функціонування та розвитку етнокультури в добу глобалізації;
- з'ясувати вплив полікультурного соціуму на трансформацію етнокультурної ідентичності;
- дослідити зміст етнокультурного ренесансу як альтернативи експансії глобальної культури;

– проаналізувати етнокультурний простір українського суспільства на тлі розгортання глобалізаційних процесів;

– розкрити особливості етнокультурної ідентифікації українців і визначити тенденції ідентифікаційних практик представників української діаспори.

Об'єктом дослідження є етнокультура як соціокультурне утворення.

Предмет дослідження – особливості функціонування та розвитку етнокультури в умовах глобалізаційних процесів.

Методи дослідження зумовлені специфікою об'єкта й потребами комплексного міждисциплінарного аналізу етнокультурних процесів, що базується на теоретико-методологічних засадах, напрацьованих у філософії, соціальній філософії, соціології, психології, етнології, етнодержавознавстві, політології та інших науках.

У дослідженні використано діалектичний метод, який дозволив розкрити причинно-наслідкові зв'язки в різних сферах функціонування етнокультур. Відповідно до системного методу етнокультуру розглянуто як складну систему, що саморозвивається, а етнокультурне буття людей визначено як динамічний процес, який є результатом взаємодії та взаємовпливу підсистем суспільства (економічної, духовної, гуманітарної та ін.). Феноменологічний метод сприяв осягненню сутності етнокультурного буття людини в умовах глобалізованого світу. Метод моделювання дозволив увести в контекст дослідження теоретичні моделі національного та культурного самовизначення етносів. Для розкриття витоків і генези етнокультури, національної культури та глобалізації використано історико-генетичний метод.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що здійснено комплексний соціально-філософський аналіз етнокультури, механізмів та детермінант її функціонування у глобалізованому світі.

У дисертації формулюється низка положень і висновків, які містять наукову новизну й виносяться на захист:

– на основі соціально-філософської рефлексії етнокультуру визначено як світоглядну парадигму культуротворчого буття етноісторичної спільності людей, яка відображає специфічні умови її існування в усій тотальності, відтворюючи системні зв'язки і взаємовідносини різноманітних культурних форм; встановлено, що етнокультура перебуває у залежності від соціокультурної характеристики суспільства й прийнятої у ньому системи цінностей, традицій, менталітету народу;

– вперше досліджено етнокультурне буття індивідів в умовах культурної глобалізації; доведено, що формою етнонаціонального буття в добу глобалізації є полікультурність. Етнокультуру охарактеризовано як вияв свідомого й відповідального прагнення кожного етносу до конституювання і збереження власної етнічної культури в процесі співжиття і спілкування з іншими народами та культурами;

– розкрито суперечливий характер впливу полікультурності на

етнокультурну ідентифікацію людей, який супроводжується, з одного боку, активним поширенням цінностей, традицій, кодів і зразків різних культур, а з другого, – стимулюванням до збереження етнічної самобутності, етнокультурної ідентифікації з певним етносом;

– отримало подальший розвиток положення про те, що у процесі етнокультурного ренесансу національні держави отримують можливість реконструювати свою етнокультуру й знайти унікальний синтез традицій та інновацій у межах сучасного культурного універсалізму; розкрита роль етнокультурного ренесансу, яка полягає у прагненні етнічних груп зберегти власну культурну самобутність в умовах експансії глобальної культури, поширення нівелюючих тенденцій процесів глобалізації, гомогенізації світу, життя за спільними принципами, прихильність єдиним критеріям, дотримання єдиних звичаїв та норм поведінки;

– доведено, що етнокультурне буття сучасного українського суспільства не має чітких механізмів реагування на виклики глобалізованого світу, а запозичені – є не достатньо ефективними на вітчизняних теренах і нерідко призводять до негативних наслідків (експансія глобальної масової культури, нівелювання етнічної самобутності тощо). Аргументовано, що сьогодні жодна з наявних в українському суспільстві етнокультур не має достатнього потенціалу щоб стати домінуючою. Культура титульного етносу – українців – також не спроможна виконувати роль інтегруючого, консолідуючого чинника через свою недостатню модерність, зумовлену пізнішим входженням етнічних українців у процеси урбанізації. Крім того, для значної частини громадян вона не є рідною. Зазначено, що лише на основі модернізації та визнання етнокультурної домінанти українців як титульного етносу створюватимуться сприятливі умови розвитку інших етнокультурних спільнот країни до рівня повноцінного діалогу та взаємодії;

– охарактеризовано найважливіші тенденції впливу глобалізації на етнокультурну сферу українського суспільства та етнокультурну ідентифікацію українства, а саме: глобальна уніфікація, стандартизація культурного простору, наповнення національного етнокультурного простору артефактами глобальної культури; виявлено, що основою існування й розвитку української діаспори є множинна етнокультурна ідентичність, яка вирізняється багатшаровістю і фрагментарністю й постає конструктором різноманітних ідентичностей. Істотний вплив на формування етнокультурної ідентичності діаспори та її остаточну конфігурацію здійснює регіон проживання, його соціально-політичні, культурні умови, а також зв'язки з країною виїзду.

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що його положення сприяють збагаченню та конкретизації понятійно-категоріального апарату соціальної філософії, поглиблюють розуміння етнокультурних процесів у глобалізованому світі. Матеріали дисертації можуть бути використані у подальших дослідженнях етнокультурних

процесів в умовах глобалізації, у розробці стратегій національно-духовного відродження українського суспільства, створення умов для безконфліктного існування етнокультур у культурнорозмаїтому світі.

Практичне значення дисертаційного дослідження визначається можливостями використання його результатів у процесі викладання курсів філософії, соціальної філософії, соціології, антропології, культурології, етнології, етнодержавознавства, під час укладання навчальних і методичних посібників. Окремі положення дисертації можуть знайти застосування під час розробки спеціальних курсів для студентів гуманітарних вузів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою аналітичною роботою автора. Висновки та положення наукової новизни сформульовані автором самостійно.

Апробація роботи. Основні ідеї, положення та висновки дисертації обговорювалися на науково-теоретичних семінарах та засіданнях кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка й пройшли апробацію на таких наукових конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції "Людиноцентризм як домінанта соціокультурних вимірів людського буття": Шості шинкаруківські читання (Київ, 2010); III Міжвузівській науково-теоретичній конференції молодих науковців "Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення" (Житомир, 2010); III Міжнародній науково-теоретичній конференції "Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності" (Житомир, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції "XX століття – етнонаціональний вимір та проблеми Голокосту" (Житомир, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції "Релігія, релігійність, філософія та гуманітарні знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти" (Луганськ, 2011); Третій всеукраїнській науково-практичній конференції "Антикризова стратегія регіональної молодіжної політики" (Донецьк, 2011); Міжнародній науково-теоретичній конференції "Концепт реальності у філософії, літературі й науці" (Суми, 2011); Міжнародній науково-практичній конференції "Світові війни XX ст. та історична пам'ять" (Житомир, 2011); Третій міжнародній науково-практичній конференції "Рідне слово в етнокультурному вимірі" (Дрогобич, 2011); Міжнародній науковій конференції "Дні науки філософського факультету – 2012" (Київ, 2012); XV Всеукраїнській науково-практичній конференції "Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість в умовах європейської інтеграції" (Київ, 2012); Шостій Міжнародній науково-практичній конференції "Україна і Ватикан: до і після Другого Ватиканського собору" (Житомир, 2012); IV Всеукраїнській науково-теоретичній конференції молодих науковців "Актуальні проблеми сучасної філософії та науки у глобалізованому світі" (Житомир, 2012); VI міжнародній науковій конференції "Культура в горизонті сталих і плинних ідентичностей" (Острог, 2013).

Публікації. Основні положення та результати дисертації висвітлено у 17 публікаціях: 8 статтях, 5 з яких надруковано у фахових виданнях України, 1 – у науковому періодичному виданні Росії та 9 тезах доповідей, опублікованих у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Мета, завдання та логіка дослідження визначили зміст і структуру роботи, яка складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім параграфів, висновків та списку використаних джерел і літератури, який містить 219 найменувань. Основний зміст роботи викладений на 157 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми; визначено ступінь її наукової розробки, об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження; охарактеризовано методологічну основу та сформульовано наукову новизну дисертаційної роботи, визначено теоретичну та практичну цінність отриманих результатів, особистий внесок автора, апробацію та обґрунтування структури дисертаційного дослідження.

У першому розділі **"Теоретико-методологічні засади соціально-філософського дослідження етнокультури"** розглянуто ідеї та підходи, що розкривають сутнісні риси етнокультури й визначено методологічні координати її дослідження.

У підрозділі *1.1. "Етнокультура як об'єкт соціально-філософської рефлексії"* обґрунтовано засади концептуального визначення та стратегію дослідження етнокультури в контексті глобалізаційних процесів.

Аргументовано, що етнокультура є складним соціокультурним утворенням, яке містить у собі соціальні, психологічні, культурологічні, релігійні та інші аспекти. Визначено, що теоретичні основи вивчення проблем етнічного буття закладаються в контексті взаємозв'язку природних та штучних чинників у формуванні європейських націй, їх взаємодій і культурних впливів, колективних уявлень і системи соціальних зв'язків. Вагоме значення у теоретизації зазначеної проблематики належить працям Р. Арона, З. Баумана, М. Вебера, В. Вундта, Ю. Габермаса, Г. Гегеля, Е. Дж. Гобсбаума, Е. Дюркгейма, Е. Еріксона, Ф. Майнеке, Е. Ренана, Й. Г. Фіхте, К. Леві-Стросса, М. Ферро, Е. Фромма.

Радянська наукова думка зосереджувалась, головним чином, навколо проблем етнополітичних аспектів взаємовідносин між народами, формування нової історичної спільності людей – радянського народу, що знайшло відображення у працях Р. Абдулатіпова, С. Арутюнова, Е. Баграмова, М. Беджанова, Ю. Бромлея, Н. Броліша, А. Вдовіна, Ж. Голотвіна, М. Джунусова, С. Калтахчяна, М. Куліченка, В. Межуєва, В. Михайлова,

Е. Паїна, Я. Ребене, І. Холмогорова, Н. Чавчавадзе, Т. Ширматової, М. Ярощука та інших дослідників.

Завдяки науковим доробкам представників української філософської думки О. Бочковського, М. Грушевського, Д. Донцова, Д. Дорошенка, М. Драгоманова, В. Кочубського, Б. Крупницького, Ю. Липи, В. Липинського, М. Міхновського, О. Назарука, С. Рудницького, С. Томашківського, М. Шаповала, І. Франка відбулася трансформація теоретико-методологічної парадигми, у межах якої розкрито сутність загальнонаціонального етнокультурного розвитку, виходячи з реалій суспільно-історичної практики.

У доробку вітчизняних дослідників вагоме місце займають праці, пов'язані з проблемами етногенезу, націсофського розуміння державницьких та етнічних проблем. Серед сучасних авторів це В. Андрущенко, І. Варзар, М. Вівчарик, Т. Воропай, І. Загрійчук, В. Євдокименко, В. Євтух, В. Ігнатов, О. Картунов, Г. Касьянов, М. Козловець, А. Колодій, І. Кресіна, О. Майборода, А. Маслов, О. Нельга, Ю. Павленко, В. Панібудьласка, М. Рибачук, Ю. Римаренко, І. Сайтарли, П. Саух, М. Степико, М. Шульга, Л. Шкляр та інші.

У підрозділі 1.2. *"Методологічні засади дослідження етнокультури у контексті глобалізаційних процесів"* розглянуто основні методологічні принципи та соціально-філософські підходи до вивчення етнокультури в умовах глобалізації. Зазначено, що її багатогранність, мінливість і розмаїття проявів зумовили використання комплексу загально- і конкретнонаукових методів та принципів дослідження.

Для досягнення мети дисертаційного дослідження та реалізації поставлених завдань використано такі методи: діалектичний – для осмислення процесів диференціації та інтеграції у глобалізованому світі, забезпечення об'єктивності в оцінюванні як минулого, так і сучасності; системний – для аналізу сучасної етнічної ситуації в суспільстві; історико-порівняльний метод сприяв аналізу універсальних закономірностей розвитку людських спільнот у часово-просторових координатах; порівняльний (компаративістський) метод – для виявлення загальних рис глобалізації, вивчення світового досвіду управління етнонаціональною сферою суспільства; метод моделювання дозволив з'ясувати негативні тенденції і визначити позитивні шляхи вирішення етнічних проблем.

Основними методологічними принципами дослідження виступають принципи об'єктивності та історизму, наукового сходження від абстрактного до конкретного, органічної єдності теорії та практики, принципи синергетики, зокрема, поліваріантності, нелінійності, конструктивності хаосу, динамічної ієрархічності.

У другому розділі **"Місце та роль етнокультури в умовах глобалізації"** охарактеризовано полікультурність як парадигму етнонаціонального буття в

добу глобалізації, здійснено компаративістський аналіз етнокультурного ренесансу як альтернативи експансії глобальної культури.

У підрозділі 2.1. *"Полікультурність як парадигма етнонаціонального буття в добу глобалізації"* досліджено основні підходи до розуміння концепції полікультурності; висвітлено характерні риси та базові принципи полікультурності, її позитивні й негативні наслідки.

Проблема пошуку свого місця поліетнічною спільнотою у світовому культурному просторі, формування національно-орієнтованих підходів у внутрішній і зовнішній культурній політиці соціумів набуває в умовах сьогодення особливої актуальності. Від того, які пріоритети обере для себе та чи інша етнічна спільнота, наскільки органічно вона буде вплетена в тканину світових соціально-економічних і політичних трансформаційних процесів, буде залежати і соціальна стабільність, що є надзвичайно важливим у період глобалізації.

У підрозділі розкрито сутність феномену мультикультуралізму, який постає як проблемна стратегія, ідеологія та дискурс, що стверджують значущість існування різноманітних культурних форм. Визначено той факт, що концепція мультикультуралізму з моменту своєї появи і до сьогодення нерідко є об'єктом запеклого протистояння. Проте дисертантом визначено мультикультуралізм як ідею, яка об'єднує полікультурне суспільство, демократизує його в силу того, що він ґрунтується на загальнолюдських цінностях, а тому мультикультуралізм варто сприймати як теоретичну модель, до якої має прагнути поліетнічне, поліконфесійне, багатомовне суспільство.

У підрозділі 2.2. *"Саморефлексивність етнокультурної ідентичності у мультикультурному соціумі"* обґрунтовано, що у сучасних умовах особливого значення набуває проблема збереження власної етнокультурної ідентичності в її автентичних формах, що постійно руйнується засобами масової інформації, "вестернізацією", засиллям масової культури.

Досліджено відмінності між поняттями "ідентифікація" та "ідентичність". Встановлено, що основна відмінність полягає у тому, що ідентифікація (самоідентифікація) передбачає певні дії, процес співвіднесення одного суб'єкта з іншим, виявлення спільних ознак, рис, а ідентичність постає як певна даність, сталість, отримана в результаті процесу ідентифікації.

На основі аналізу проблеми етнокультурної ідентичності, дисертантом виокремлено її три основні типи: етноцентричну, поліетнічну та трансетнічну. Етноцентрична ідентичність уособлює орієнтацію людини тільки на свою етнічну спільноту, з якою вона пов'язує свої очікування, життєві настанови. Поліетнічна – характеризується рівноцінним сприйняттям декількох етносів, знанням або бажанням знати декілька мов, перебувати у декількох культурних середовищах. Трансетнізм передбачає ситуацію, за якої особистість, не ідентифікуючи себе із жодним етносом, відносить себе до всього людства, виходить на надетнічний рівень і вважає себе громадянином світу.

Обґрунтовано, що об'єктивними чинниками етнічного диференціювання, окрім символічної культури, є мова й етнічна самосвідомість, які проявляються через комплекс історично сформованих соціокультурних рис та визначають специфіку певної групи порівняно з іншими групами.

У підрозділі 2.3. *"Етнокультурний ренесанс як альтернатива експансії глобальної культури"* визначено, що одним із засобів протистояння глобалізаційним тенденціям експансії масової культури та загрози етнічної декультурації є етнокультурний ренесанс.

Констатовано, що етнічний ренесанс став однією з найсуттєвіших рис геополітичних процесів кінця ХХ – початку ХХІ ст. В основі поняття етноренесансу лежить ідея культурної автономності етносів. Етнічний ренесанс одночасно є прагненням етнічних груп зберегти власну культурну самобутність в умовах поширення нівелюючих тенденцій процесів глобалізації, які означають гомогенізацію світу, життя за спільними принципами, прихильність єдиним критеріям.

Зазначено, що етнічний ренесанс, з одного боку, сприяє відродженню, збереженню і розвитку духовних та культурних надбань етнічностей (мови, культури, традицій і т. ін.), що збагачує й саму етнічність, і людство загалом, перешкоджає його уніфікації й стандартизації; а з другого, – призводить до подальшого розмежування та фрагментації людства, створює сприятливий ґрунт для виникнення нових протиріч і конфліктів.

Дисертантом констатовано, що незважаючи на його неоднозначність й суперечливість, процес етнічного ренесансу має характер ланцюгової реакції: розпочавшись серед певної етнонаціональної спільноти, він буде посилюватись і поширюватись доти, доки не охопить всіх без винятку.

У третьому розділі **"Етнокультурний простір України на тлі розгортання глобалізаційних процесів"** досліджено етнокультурний простір України та особливості його формування в умовах глобалізації.

У підрозділі 3.1. *"Традиційність та інноваційність як вияв суперечливої сутності української етнокультури в контексті глобалізації"* здійснено аналіз проблеми співвідношення традицій та інновацій у процесі етнокультурних взаємодій у сучасному українському суспільстві. Особливу увагу звернено на роль і значення етнокультурних чинників у поступі українського народу, проаналізовано вплив поліетнічності на етнокультурне самовизначення українців.

Наголошено, що сьогодні українське суспільство постало перед гострою необхідністю ґрунтовнішого вивчення свого минулого, історії, традицій як форм передачі досвіду попередніх поколінь. Соціально-культурна спадковість робить можливим як збереження надбань культури, науки, духовності, суспільних ідей, так і їх повноцінне відтворення та подальший розвиток. Проте варто розуміти, що необхідною умовою

існування традиції є здатність до постійного відтворення на власній основі, отже, вона здатна чинити опір впровадженню будь-яких інновацій, які можуть негативно вплинути на механізм її самовідтворення. Тому, є підстави вважати неперспективною надмірну орієнтацію на минуле, прагнення до розв'язання складних проблем сьогодення шляхом повернення до традицій, цінностей та надбань минулого.

У підрозділі 3.2. *"Етнокультурна ідентифікація українства в умовах глобалізації"* досліджено контроверзи перспективних моделей етнокультурного самовизначення українців.

Констатовано, що сучасні глобалізаційні процеси несуть загрозу національним державам, національним спільнотам. Для української нації небезпека полягає у тому, що процес її формування не є закінченим, а відтак виникає загроза розчинення у глобалізованому світі. За таких умов важливим постає завдання визначення напрямків та механізмів формування і зміцнення етнокультурної ідентичності українців.

Встановлено, що реалізація етнокультурної ідентичності українців здійснюється у двох основних формах: через традиційні форми культури й інститути громадянського суспільства, в умовах компактного проживання людей, які відносять себе до одного етносу, та в умовах етнокультурної дисперсії. Зауважено, що сприятливі умови розвитку інших етнокультурних спільнот країни до рівня повноцінного діалогу та взаємодії створюватимуться лише на основі модернізації та визнання етнокультурної домінанти українців як титульного етносу. Доведено, що за таких умов необхідним постає звернення до глибинних коренів етнічної культури, що здатне активізувати в масовій свідомості процеси регенерації національного образу світу, національної культури і втіленого в ній суспільного ідеалу. Це сприятиме відторгненню чужих для вітчизняного суспільства цінностей, норм, установок і моделей поведінки. Формування етнокультурної ідентичності в умовах глобалізації стане фактором досягнення соціальної згуртованості і життєздатності нації, зміцнення культурних ресурсів її відтворення.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено соціально-філософський аналіз етнокультури в умовах глобалізованого світу, досліджено вплив глобалізації на трансформацію етнокультурного простору, виявлено тенденції та закономірності звернення народів до власної етнокультури як альтернативи експансії глобальної масової культури.

Відповідно до мети і завдань дослідження отримані результати узагальнено у таких висновках:

1. На основі соціально-філософського аналізу основних світоглядних настанов встановлено, що етнокультура є складним соціокультурним

утворенням, який вміщує соціальні, психологічні, культурологічні, релігійні та інші аспекти. Дискурс етнокультури містить у собі як елементи ототожнення, так і демаркації етнічних, національних, культурних та інших категорій. Осмислення етнокультури перебуває в залежності від соціокультурної характеристики суспільства та прийнятої у ньому системи цінностей, особливостей менталітету народу, а зміна форм і видів прояву залежить від умов розвитку суспільства.

2. Доведено, що полікультурність є формою етнонаціонального буття індивідів в умовах культурної глобалізації. Усвідомлення належності до певної етнічної культури є результатом свідомого, відповідального вибору як конкретної особистості, так і етносу загалом. Таким чином, обирається і позиція стосовно себе як носія певної етнокультури, дотримання її цілісності та автентичності у ході спілкування з іншими народами та культурами.

3. Полікультурний соціум – це суспільство, яке існує на демократичному принципі культурного плюралізму. Вплив різних етнічних культур у процесі їх інтеграції та відсутність чітких мовних нормативів загострюють проблему самоідентифікації людини у полікультурному середовищі. Внаслідок цього ціннісна самоідентифікація набуває особливої значущості передусім у період глобалізації. Глобалізація, як історична форма єдності світової спільноти, послаблює етнічні структури на різних рівнях їх існування: державному, національно-етнічному, індивідуальному, змінює спосіб ідентифікації подій та явищ учасниками глобального суспільства, перетворює традиційні структури та принципи етноідентифікації.

4. Етнокультурний ренесанс у всьому світі – характерний показник перехідного періоду світової спільноти до нових етнополітичних цінностей. Полікультурний склад населення більшості країн світу зумовлює перспективу використання культурної багатоманітності в утвердженні суверенітету держав. Відродження культури національних меншин та етнічних груп, збереження окремості їх світоглядного континууму постає могутньою альтернативою експансії глобальної культури, сприяє політичній консолідації суспільства, становленню модерної європейської спільноти.

Протиріччя між потребами універсальних глобальних цінностей і прагненням зберегти свою етнічну, національну самобутність у ході етнокультурного ренесансу постають як зіткнення традиційності й модерності сучасного світу. Відповіддю на виклики глобалізації має бути поєднання модернізації зі збереженням власної культурної спадщини, самобутності етнічної культури, національних особливостей, адаптація традиційних інститутів і цінностей культури до мінливого глобалізованого світу.

5. Етнокультурний простір України виступає сферою взаємодії культур етнічних спільнот, що проживають на її території, національно-територіальною характеристикою країни в контексті культурного життя етнічних спільнот, просторовим розміщенням на території України осередків

етнічних культур. За умов глобалізації зовнішнього етнокультурного простору посилюється внутрішня етнокультурна диференціація. Відтак, сьогодні існує реальна загроза культурній самобутності України, девальвації національних культурних цінностей, трансформації традиційної системи світоглядних орієнтацій.

Перед Україною постає завдання збереження етнічної різноманітності й, тим самим, поліваріантного багатства культури та забезпечення системної присутності етнічної культури у світовому культурному просторі. Вона має стати надійним інструментом просування національних інтересів на міжнародній арені. Разом із тим, вихід етнокультури українців за межі національно-культурного простору сприятиме взаємозбагаченню як української культури універсальними культурними цінностями, так і світової культури найкращими надбаннями вітчизняної.

6. Трансформація етнокультурної ідентичності українців під впливом глобалізації проявляється, по-перше, у зростанні потреби в реконструкції ідентичності, по-друге, у появі нових глобальних ознак ідентичності, по-третє, у посиленні уваги до локальних, специфічних рис етнічної ідентичності.

Існує гостра потреба у розробці ефективної концепції управління етнокультурними процесами з метою сприяння оптимізації їх позитивних тенденцій як на рівні регіонів, так і суспільства загалом, правового поля функціонування поліетнічного українського соціуму, подолання таких негативних явищ культурної ідентифікації як маргіналізація, імміграція та інші, впровадження високої культури міжетнічного спілкування, формування ідентичності за допомогою конверсій до культурних джерел та етнічної референції з апеляцією до універсальї національної культури. Забезпечення прав національних меншин в Україні має здійснюватися відповідно до верховенства міжнародних стандартів та ефективної етнокультурної політики.

Внаслідок тривалого перебування в іноетнічному оточенні, етнічна ідентифікація діаспори відрізняється від ідентифікації етносу, від якого утворилась етнічна спільнота, оскільки на ній позначається вплив культури іноетнічного оточення, а внаслідок втрати зв'язку з рідним етносом втрачається і передача культурних традицій. Відтак, множинна етнокультурна ідентичність української діаспори доповнюється маркерами регіональної, конфесійної і громадянської ідентичностей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

I. Статті у наукових фахових виданнях:

1. Михайлова М. О. Мультикультуралізм і проблема толерантності у поліетнічному соціокультурному просторі / Марина Михайлова. – Вісник

Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Вип. 54. – Житомир, 2010. – С. 32 – 36.

2. Михайлова М. О. Етнокультура та національна свідомість: соціально-філософський аналіз / Марина Михайлова. – Наукові записки. Серія "Філософія". – Острого: Видавництво Національного університету "Острозька академія". – Вип. 8. – 2011. – С. 19 – 28.

3. Михайлова М. О. Етнокультурний простір України на тлі розгортання глобалізаційних процесів / Михайлова М.О. – Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2012. – Випуск 57 (№ 2). – С. 413 – 417.

4. Михайлова М. О. Поліетнічність як характеристика сучасного українського суспільства / Михайлова М. О. – Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах "Грані". – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ ім. О. Гончара, 2012. – Вип. 6 (86). – С. 32 – 35.

5. Михайлова М. О. Етнокультурний Ренесанс vs глобальна культура: сучасний вимір / Михайлова М. – Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць, вип. 54 / Гол. ред. В. Г. Воронкова; Запоріж. держ. інж. акад. – Запоріжжя : ЗДІА, 2013. – С. 116 – 126.

6. Михайлова М. А. Этнокультурная идентичность в условиях культурной глобализации / Михайлова М. А. – Вестник Бурятского государственного университета. – Вып. 14, сер. Философия, социология, политология, культурология. – Улан-Удэ : Изд-во БГУ, 2013. – С. 191 – 196.

II. Публікації в інших виданнях:

7. Михайлова М. О. Поняття "культури" у філософії В. І. Шинкарука / Михайлова Марина // Людиноцентризм як домінанта соціокультурних вимірів людського буття / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Шості шинкаруківські читання. – Київ : ХмЦНП, 2010. – С. 72 – 76.

8. Михайлова М. О. Мультикультуралізм і проблема єдності суспільства / М. А. Козловець, М. О. Михайлова // XX століття – етнонаціональний вимір та проблеми Голокосту : збірник наукових праць за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції. – Житомир, 22-23 жовтня 2010 р. – Дніпропетровськ : Вид-во Центр "Ткума", 2011. – С. 463 – 472.

9. Михайлова М. О. Феномен толерантності як детермінанта характеристика мультикультуралізму у сучасному поліетнічному просторі / Марина Михайлова // Актуальні проблеми сучасної філософії та науки : виклики сьогодення : зб. наукових праць / за заг. ред. проф. Сауха П. Ю. – Житомир : Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2010. – С. 115 – 117.

10. Михайлова М. О. Етнокультура як чинник формування національної свідомості / Михайлова Марина // Релігія, релігійність,

філософія та гуманітарні знання у сучасному інформаційному просторі : національний та інтернаціональний аспекти. / за заг. ред. к. філос. н. Журби М. А. – Частина 1. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – С. 89 – 92.

11. Михайлова М. О. Проблема толерантності у контексті глобалізації / Марина Михайлова // Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності : III Міжнародна науково-теоретична конференція (19-20 травня 2011 року) : зб. матеріалів / за заг. ред. Сауха П. Ю. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С. 252 – 254.

12. Михайлова М. О. Збереження етнокультурної ідентичності молоді в умовах глобального інформаційного суспільства / Михайлова Марина // Антикризова стратегія регіональної молодіжної політики. Матеріали регіональної науково-практичної конференції / Під редакцією к. іст. н., доц. Ликова В. В., к. філос. н., доц. Давидова П. Г. – Донецьк : Норд-Прес, 2011. – С. 86 – 88.

13. Михайлова М. О. Інформаційна реальність як середовище формування сучасної етнокультури / Михайлова М. О. // Концепт реальності у філософії, літературі й науці : матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції (Суми, 24-25 лютого 2011 року) / редкол. : проф. В. М. Вандишев, доц. А. Є. Лебідь. – Суми : Сумський державний університет, 2011. – С. 92 – 94.

14. Михайлова М. О. Національна мова та проблема етнокультурної ідентифікації українців / Марина Михайлова // Рідне слово в етнокультурному вимірі. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції / Упор. М. Федурко, В. Котович, Г. Філь. – Дрогобич : Посвіт, 2011. – С. 449 – 452.

15. Михайлова М. О. Українська етнокультура і глобальні процеси сучасності / Михайлова М. О. // Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету – 2012", 18-19 квіт. 2012 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. : А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2012. – Ч. 7. – С. 135 – 137.

16. Михайлова М. О. Збереження етнокультурної ідентичності молоді в поліетнічному просторі України / Михайлова Марина // Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість в умовах європейської інтеграції : Зб. матеріалів XV Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 25-26 квітня 2012 р. ; у 3-х т. / Редкол. : І. І. Тимошеко (відп. ред.) та ін. – К. : Вид-во Європейського університету, 2012. – Т. 2. – С. 169 – 171.

17. Михайлова М. О. Вплив глобальної масової культури на етнокультурне середовище України / Михайлова М. О. // Актуальні проблеми сучасної філософії та науки у глобалізованому світі : зб. наукових праць / за

заг. ред. проф. П. Ю. Сауха. – Житомир : Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2013. – С. 136 – 138.

АНОТАЦІЯ

Оксютрович М. О. Етнокультура в контексті глобалізаційних процесів: соціально-філософський аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Житомирський державний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України. – Житомир, 2014.

Дисертаційна робота присвячена соціально-філософському аналізу особливостей функціонування та розвитку етнокультури в глобалізованому світі. Розглянуто теоретичні інтерпретації та основні наукові підходи до аналізу етнокультури; досліджено її сутність, місце та роль у сучасних умовах.

Виявлено найсуттєвіші імперативи феномену глобалізації та проаналізовано їх вплив на трансформацію етнокультурного буття людей. Визначено такі чинники та механізми формування етнокультури українства у глобалізованому світі, як територія проживання, кровна спорідненість, мова спілкування тощо, з'ясовано детермінанти її функціонування у мультикультурному соціумі. Проаналізовано основні ідентифікаційні практики в культуротворчому просторі української діаспори, зокрема, толерантність, мобільність, суспільна активність.

Обґрунтовано положення про необхідність для України розробки власної національної стратегії, спрямованої на збереження розмаїття етнокультур і формування єдиного етнокультурного простору українського суспільства в умовах глобалізації. Запропоновано механізм взаємодії етносів з їх етнокультурами та державою за допомогою конверсій до культурних джерел й етнічної референції з апеляцією до універсальній національній культурі.

Ключові слова: етнос, етнокультура, глобалізація, культурна глобалізація, полікультурність, мультикультурний соціум, етнонаціональне буття, етнокультурна ідентичність, етнокультурний ренесанс.

АННОТАЦИЯ

Оксютрович М. А. Этнокультура в контексте глобализационных процессов: социально-философский анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франка Министерства науки и образования Украины. – Житомир, 2014.

Диссертационная работа посвящена социально-философскому анализу особенностей функционирования и развития этнокультуры в глобализованном мире.

В диссертации исследуется конституирующая роль этнокультуры в процессе глобализации, которая обуславливается потенциально-глобальными последствиями культурно-насыщенных "локальных" действий; унификация культуры, несущая в себе риски не только для отдельной личности, но и для общества в целом. Рассматриваются перспективы сохранения этнической культуры в контексте противоположных по характеру процессов глобализации и локализации. Автор приходит к выводу, что глобализация, интенсифицируя межкультурное взаимодействие, способствует взаимопроникновению различных этнокультур, на основе которого происходит формирование толерантности в интернационализирующемся социуме.

Проанализированы фундаментальные научные методы и концепции исследования этнокультуры, этнокультурной идентичности в мультикультурном социуме. Обосновывается, что важным аспектом бытия индивидов в условиях мультикультурного социума является диалогичность, толерантность. Именно диалог культур способствует формированию толерантности как личности, так и общества в целом.

Анализируется этнокультурный ренессанс как альтернатива глобальной культуре, а также генезис ренессанса в развитии этничности, самосознании этнических черт с целью предотвращения этнических конфликтов. Обосновывается, что доминирующим фактором развития современного мира является глобализация социокультурных процессов. Дается характеристика развития современного общества с учетом глобализационных тенденций, результатов распространения информационных технологий и их влияния на этнокультуру.

В диссертации исследуется фактор полиэтничности в украинском национальном и государственном строительстве. Определены такие факторы и механизмы формирования украинской этнокультуры в глобализованном мире, как территория проживания, язык, кровное родство. Анализируются основные идентификационные практики в культурном пространстве украинской диаспоры, в частности толерантность, мобильность, общественная активность. Аргументировано положение о необходимости для Украины разработки собственной национальной стратегии, направленной на сохранения этнокультурного разнообразия и формирования единого этнокультурного пространства современного украинского общества в условиях глобализации. Предложены механизмы взаимодействия этносов с их этнокультурами и государством при помощи конверсий к культурным источникам и этнической референции с апелляцией к универсалиям национальной культуры.

Ключевые слова: этнос, этнокультура, глобализация, культурная глобализация, поликультурность, мультикультурный социум, этнонациональное бытие, этнокультурная идентичность, этнокультурный ренессанс.

SUMMARY

Oksyutovich M. O. Ethnoculture in the Context of Globalization: Socio-philosophical Analysis. – Manuscript.

Thesis for Candidate Degree of Philosophy in specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. – Zhytomir Ivan Franko State University Ministry of Education and Science of Ukraine, Zhytomir, 2014.

Thesis is devoted to the social-philosophical analysis of peculiarity of ethnoculture's development and functions in globalized world. The theoretical interpretations and the basic scientific approaches to the analysis of ethnoculture are viewed; the essence, place and role of it in modern terms is also explored.

The most essential imperatives of phenomenon of globalization are revealed, it's influence on the transformation of human ethnoculture existence are explored. The thesis defines such the reasons and mechanisms of formation of Ukrainian peoples ethnoculture in globalized world as territory of residence, blood relationship, language of communication, etc. Thesis finds out the determinants of ethnoculture's function in multicultural society. The basic identity of culture practices in the Ukrainian diasporas space, especially tolerance, mobility, public activity are analyzed.

The need for its own national development strategy for Ukraine of savings of ethnocultural diversity and formation a single ethnocultural space of Ukrainian society in the conditions of globalization is grounded. The mechanism of interaction of ethnos with its ethnocultures and state by means of conversions to culture sources and ethnic reference with an appeal to national culture universals is proposed.

Key words: ethnos, ethnoculture, globalization, culture globalization, polycultivation, multicultural society, ethnonationality existence, ethnocultural identity, ethnic cultural renaissance.

